

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
TÜRKİYE KÜLTÜR PORTALI PROJESİ

TARİH
TÜRKİYE DIŐI TÜRK TARİHİ
CENGİZ HAN İMPARATORLUĞU
(TÜRK-MOĞOL İMPARATORLUĞU)

Prof. Dr. Abdulhaluk Mehmet ÇAY

2009

ANKARA

5.10. Cengiz Han İmparatorluğu (Türk-Moğol İmparatorluğu)

Anahtar Kelimeler: Cengiz Han İmparatorluğu, Türk-Moğol İmparatorluğu, Altınordu Hanlığı, Çin-Moğol İmparatorluğu, Çağatay Hanlığı, İlhanlı Devleti

İmparatorluğun kurucusu **Cengiz Han**'ın asıl adı **Temuçin**'dir. 1155 yılında doğan Temuçin, babası **Yesügey Bahadır**'ı küçük yaşta kaybetti. Yavaş yavaş kabilesini toparlayan Temuçin, **Kirayit** hükümdarı **Tuğrul Han**'ın hizmetine girerek hasmı **Camoka**'yı yendi (1201). Ancak Tuğrul Han'a sığınan Camoka, Tuğrul Han'ın Temuçin'le arasını açtı. Bunun sonucu olarak çıkan savaşta Temuçin, Kirayitler'i yenerek hükümdarı da öldürdü. Daha sonra diğer bir Moğol kabilesi olan **Naymanlar** üzerine yürüyerek onları da egemenliği altına aldı. Bu başarılarından sonra 1206'da toplanan kurultay kendisine **Cengiz** unvanını verdi.

Karlık ve Uygur Türkleri'ni de egemenliği altına alan Cengiz Han Çin seferi hazırlığına başladı. Bu sırada Çin'de **Kin Sülalesi** hâkim bulunuyordu. Çin'in vergi isteğini hakaret kabul eden Cengiz Han, Çin Seddi'ni aşarak dört kol hâlinde Çin'i istila etti. Pekin'i alan Moğol orduları Çin Denizi'ne kadar her tarafı yakıp yıktılar (1216). Karakorum'a dönüşü sırasında Çin'in bütün zenginliklerini beraberinde götüren Cengiz Han daha sonra **Karakıtaylar Devleti**'ne de son verdi. Batıdaki Harezmsahlar'ın gücünden çekinen Cengiz Han başlangıçta antlaşma yaparak bu devletle dostluk kurdu. Ancak bu dostluk Harezmsahlar'ın uzak görüşlü olmayışları sebebiyle kısa zamanda bozuldu. Karakorum'dan gelen zengin bir Moğol kervanı, Harezmsahlar'ın Otrar Valisi tarafından ele geçirilerek malları gasp edildi, tüccarlar ise Harezmsah Alâaddin'in emriyle öldürüldü. Moğollar bunu protesto için bir elçilik heyeti gönderdiler. Bu defa da Harezmsah Sultanı bu elçilik heyetinin reisini öldürttüğü gibi diğer elçilik heyetinin sakallarını kestirdi. Bu hakaretler karşısında Cengiz Han büyük bir ordu ile Harezm ülkesine yürüdü. Harezmsah Sultanı **Alâaddin Muhammed**, Cengiz karşısında ağır bir yenilgiye uğradı ve ülkesini kaybetti. Oğlu **Celâleddin Harezmsah**, İndüs yakınlarında Moğollar'a karşı tekrar bir ordu toplayarak geldiyse de o da tutunamadı ve ülkeyi terk ederek İran içlerine oradan Doğu Anadolu bölgesine geldi. Kıpçak Bozkırı ve İran'ın büyük bir bölümünü fetheden Cengiz Han 1227 yılında öldü.

Cengiz Han'dan sonra vasiyeti gereği Kurultay **Ögedey**'i Cengiz İmparatorluğu'nun başına Kağan seçti. Ögedey'den sonra **Küyük**, **Mengü** ve **Kubilay** Kağanlar işbaşına geçtiler. Bu dönemde Cengiz İmparatorluğu Çin Denizi'nden Baltık Denizi'ne kadar bütün Avrasya kıtasını ele geçirdi. Kubilay Kağan, Çin'deki merkezinden ayrılmadı. Kubilay Han'la beraber imparatorluk dörde ayrıldı ve ayrı ayrı devletler ortaya çıktı.

Çin-Moğol İmparatorluğu

Başkent **Pekin** olmak üzere Kubilay Kağan tarafından kurulmuştur. Çin tarihlerinde bu sülaleye **Yüen Soyu** denilmekte olup 1369 yılına kadar Çin'e hâkim olmuşlardır.

Çağatay Hanlığı

XIV. yüzyılın başlarında **Çağatay** soyundan **Duva**'nın Kağanlığı ile bu devlet kuruldu. Timur dönemine yakın zamanlarda Hanların otoriteleri kalmadı. Bunlara bağlı emîrlere, Hanlar adına devleti idare ettiler.

İlhanlı Devleti

Hülegü Han tarafından kuruldu. 1258 yılında Bağdat'ı zapt ederek Abbasî Halifeliği'ni yıkan Hülegü bu arada Batınî Tarikatı'nı da tamamen ortadan kaldırdı. **Gazan Han** zamanında Müslümanlığı kabul eden ilhanlılar XIV. yüzyılın ortalarına doğru zayıfladılar. İlhanlı topraklarında sırasıyla **Çobanoğulları**, **Celâyroğulları** ve **Muzafferoğulları** gibi devletler kuruldu.

Altınordu Hanlığı

Cuci'nin oğlu **Batu Han** (1236-1255) tarafından kurulan bu devlet **Berke Han** zamanında İslâmiyet'i kabul etti. İslâmiyet **Özbek Han** zamanında (1312-1340) bütün Altınordu'ya tamamen yerleşti. Başlangıçta Timur'un yardımıyla başa geçen **Toktamış Han** (1391-1398) daha sonra Timur'la bozuştı. Yapılan savaşı kaybeden Toktamış'tan sonra devlet parçalandı ve çeşitli Hanlıklara ayrıldı.

Kaynak (Source):

Alaaddin Ata Melik Cüveynî, **Tarih-i Cihangüşa**, Çev. Mürsel Öztürk, T.C. Kültür Bakanlığı, Ankara 1999, s. XVI + 632 + 1 Harita.

Barthold, Wilhelm; **Türk-Moğol Ulusları Tarihi**, Çev. Hasan Eren, AKDITYK-TTK, Ankara 2006, s. VI + 50.

Boyle, J. A.; **The Cambridge History of Iran, Vol. 4, The Seljug and Mongol Periods**, Cambridge at the University Pres, Cambridge 1968, p. 764.

Chailand, Gérard; **Göçebe İmparatorluklar, Moğolistan'dan Tuna'ya M.Ö. V. yy-XVI. yy**, Çev. Engin Sunar, Doğan Kitap, İstanbul 2001, s. 174.

Ch'i T'ang; **Moğol Sülâlesi Devrinde Türk Ve İslâm Dünyası İle Temasda Bulunan Şahsiyetler**, İstanbul 1970, s. 464.

Ebû Abdullah Muhammed İbn Battûta Tancî; **İbn Battûta Seyahatnâmesi, I**, Haz. A. Sait Aykut, YKY, İstanbul 2004, s. LXIV + 580.

Ebû Abdullah Muhammed İbn Battûta Tancî; **İbn Battûta Seyahatnâmesi, II**, Haz. A. Sait Aykut, YKY, İstanbul 2004, s. XVIII + (581-1104).

Elli Türk Büyüğü, Haz. İbrahim Alâettin Gövsa, Yedigün Neşriyatı, İstanbul-?, s. 101

Galstyan, A. G.; **Ermeni Kaynaklarına Göre Moğollar, XIII.-XIV. Yüzyıllara Ait Eserlerden Alıntılar**, Çev. İlyas Kamalov, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2005, s. 240.

Gül, Muammer; **Doğu Ve Güneydoğu Anadolu'da Moğol Hakimiyeti**, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2005, s. 248.

Kafalı, Mustafa; **Çağatay Hanlığı (1227-1345)**, Berikan Yayınevi, Ankara 2005, s. 134.

Kalkan, Mustafa; **Kırgızlar Ve Kazaklar**, Selenge Yayınları, İstanbul 2006, s. 396.

Manhol-un Niuça Tobça'an (Yüan-Ch'ao Pi-Shi), Moğollar'ın Gizli Tarihi Çev. Ahmet Temir, TTK, Ankara 1948, s. 306.

Oktay, Hasan; **Ermeni Kaynaklarında Türkler Ve Moğollar**, Selenge Yayınları, İstanbul 2007, s. 344.

Ögel, Bahaeddin; **Sino-Turcica**, Taipei 1964, s. 412.

Roux, Jean-Paul; **Moğol İmparatorluğu Tarihi**, Çev. Aykut Kazancıgil, Ayşe Bereket, Kabalıcı Yayınevi, İstanbul 2001, s. 608.

Roux, Jean-Paul; **Türkler'in Tarihi, Büyük Okyanus'tan Akdeniz'e İki Bin Yıl**, Çev. Galip Üstün, Milliyet Yayınları, İstanbul 1997, s. 259.

Spuler, Bertold; **İran Moğolları, Siyaset, İdare Ve Kültür, İlhanlılar Devri, 1220-1350**, AKDITYK-TTK, Çev. Cemal Köprülü, Ankara 1957, s. 582 + 1 Harita.

The Travels of Marco Polo, Vol. II, Dover Publication, Inc., New York 1963, p. 664 + X + 162.

Vásary, Istvan; **Eski İç Asya'nın Tarihi**, Çev. İsmail Doğan, Ötüken Yayınevi, İstanbul 2007, s. 270.

Yuvalı, Abdulkadir; **İlhanlılar Tarihi, I, Kuruluş Devri**, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri 1994, s. 214.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Prof. Dr. Abdulhaluk Mehmet ÇAY	Prof. Dr. Abdulhaluk Mehmet ÇAY	Prof. Dr. Hale KÜNÜÇEN